

СУТНІСТЬ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ВНЗ

У статті здійснено аналіз психолого-педагогічних підходів до цілісного з'ясування змісту, структури та взаємодії особистісних якостей студентів щодо професійної діяльності, а також визначено напрямки організації особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів вищих навчальних закладів. Розкрито основні структурні компоненти особистісно-орієнтованої підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, професійна підготовка, самореалізація, компетентність, освітньо-кваліфікаційна характеристика педагога, рефлексивність, результативність.

У сучасному динамічному і мобільному світі для реалізації себе як особистості важливим стає не стільки сума знань, скільки вміння їх здобути та досягнути, при цьому формуючи практичні вміння та навички. До цього повинна готувати студентів вища школа, формувати гармонійно всебічно розвинену особистість, виробляти в ній сучасний стиль мислення, щоб вона не розгубилась у нинішньому потоці інформації, а вміла застосовувати її для власних потреб.

Особистісно-орієнтована освіта полягає у створенні оптимальних умов для розвитку і становлення студента як суб'єкта діяльності й суспільних відносин, що організовує свою діяльність. Виходячи з цього, виникає необхідність наукового аналізу розвитку особистості. Особистісно-орієнтована освіта акцентує увагу на розвиток ціннісно-сислової сфери професійної діяльності майбутніх учителів, яка виявляється у їхньому ставленні до пізнавальної діяльності. Особистісно-орієнтований підхід характеризується визнанням індивідуальності, самобутності, самоцінності кожного студента, його розвитку не як колективного суб'єкта, а перш за все як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом.

Проблеми особистісно-орієнтованого навчання знайшла відображення у працях І. Бега, П. Блонського, О. Бондаревської, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кремень, В. Лутая, Я. Рахпєвська, О. Савченко, В. Серікова, В. Сухомлинського, А. Фурмана, І. Якиманської та інших. Сучасне розуміння особистісного-орієнтованого підходу визначили зарубіжні вчені: К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкль.

Мета статті - проаналізовано та обґрунтовано процес особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ.

Здійснення особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя ґрунтується на нормах визначених у психології особистості й онтогенезі людини, цілях і критеріях особистісного розвитку студентів у період юності. Майбутні вчителі під час професійної підготовки повинні оволодіти досвідом проектування й реалізації засобів впливу на розвиток особистісних якостей. Однак досягнення цілей професійної підготовки майбутніх викладачів у ВНЗ сьогодні не є ефективним унаслідок існування ряду суперечностей між:

- поглядами в сучасній педагогічній теорії на організацію особистісно-орієнтованого навчання та виховання і наявними труднощами реалізації в освітній практиці неповторних, унікальних індивідуально-особистісних життєвих проєктів;
- вимушеною відмовою студентів від того, що є для них цікавим і життєво важливим у даний момент, і необхідністю займатися не завжди цікавим та зрозумілим змістом професійної підготовки, який стане в пригоді лише в майбутньому;
- єдиними для всіх майбутніх викладачів професійного навчання є вимоги

державних освітніх стандартів до рівня професійної готовності - та індивідуальними соціально-біологічними можливостями студентів щодо оволодіння складовими професійної компетентності;

- традиційною професійною підготовкою і усвідомленням студентами закладених у її змісті смислів, які дають відповіді на життєво важливі для особистості питання, переживання, прагнення молоді утвердити себе в цьому світі;

- стандартами компетентності професійної освіти майбутніх викладачів у ВНЗ і рівнем вимог до змісту та характеру праці сучасного педагога, що є суттєвою причиною некомпетентності майбутнього вчителя у професійній діяльності;

- цілісністю прояву особистісних якостей майбутнього вчителя і переважанням у більшості педагогічних досліджень розгляду окремих складових професійної готовності поза усвідомленням їх ролі, функцій у цілісній підготовці студентів до професійної діяльності.

Для того щоб професійна діяльність стала однією з пріоритетних цінностей людини, необхідно розв'язати важливі практичні завдання з надання професійній підготовці майбутніх викладачів особистісної спрямованості, а саме:

- становлення і корекція усвідомлення студентами свого смислового життєвого простору, його зв'язків із завданнями майбутньої педагогічної діяльності;

- визначення шляхів оцінки власних професійних можливостей і врахування динаміки їх розвитку при педагогічній підтримці та корекції індивідуальної програми професійної підготовки;

- організація професійно-підготовчої діяльності з розвитку смислових орієнтацій професійного служіння, особистісної самореалізації і самовираження студентства в умовах, наближених до реальної педагогічної діяльності;

- запровадження в ході професійної підготовки поступової трансформації особистісних якостей студентів, необхідних для навчально-пізнавальної діяльності, в особистісні якості, що визначаються стандартом компетентності педагога і є достатніми для його професійної діяльності.

Розглядаючи професійну готовність педагога як інтегроване вираження усіх підструктур особистості, необхідно дотримуватись особистісного, комплексного підходу, який передбачає дослідження взаємодії окремих особистісних складових у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Професійна підготовка майбутнього вчителя повинна забезпечувати можливість виконання педагогом професійно-педагогічних функцій, завдань, умінь на рівні, що визначається освітньо-кваліфікаційною характеристикою педагога певної спеціальності. Міра можливості підготовленого вчителя виконувати діяльність за кваліфікацією визначає його компетентність. Тому вимоги, які ставляться до майбутнього вчителя розкривають його обов'язки на робочому місці, можуть бути визначені як стандарт компетентності [6]. Повне сприйняття майбутніми вчителями в процесі професійної підготовки стандартів компетентності, є достатньою умовою забезпечення готовності педагога виконувати свої обов'язки у професійно-педагогічній діяльності.

Проблема підвищення й вимірювання якості професійної підготовки майбутнього вчителя розглядається в плані розв'язання суперечності між традиційним і інноваційними підходами до її здійснення:

- від пріоритету індивідуалізації освітньої траєкторії кожного - до досягнення всіма освітніх цілей у межах прийнятих державних освітніх стандартів;

- від підсумкового оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вчителів до створення особистісно-орієнтованої моделі, що передбачає моніторинг проміжних результатів.

Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя забезпечує подолання його часткової затребуваності у просторі єдиних освітніх стандартів і ринкової

конкуренції розвитком цілісної особистості в умовах освіти, спрямованої на духовність і культуру молоді. Така персоніфікація освітнього процесу сприятиме поступовій трансформації пізнавально-професійної діяльності в майбутню професійну діяльність; наповненню сьогодення студентства особистісно-професійними смислами буття; ствердженню у покликанні і життєвому призначенні; створенню яскраві перспективи майбутньої педагогічної діяльності, сповненої подіями, масштабними планами і задумами[3].

Завдання особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя становить забезпечення умов розвитку відповідно до життя людини в будь-якому віці. В основі розвитку суспільства лежить "здатність набувати досвід впливу на подальшу діяльність" [7], яка або пристосовується до середовища, або пристосовує середовище, впливає на нього.

Готовність до професійної діяльності майбутніх вчителів є система якостей особистості, прояв її розвитку, підготовленості до виконання важливих соціальних функцій [4].

І. Бех розглядає професійну діяльність як один із основних способів здійснення життя та особистісної самореалізації. Стратегію розвитку особистості він виводить із основного соціокультурного постулату сучасності, що визнає головною справою і нормою життя людства розв'язання моральних проблем шляхом організації вчинків життєдіяльності молоді людини сповненої духовних устремлінь, пошуку покликання і життєвого призначення [1]. Прагнення людини здійснити себе через свою професійну діяльність визначається ним, як одна з основних культурних цінностей і основне завдання професійної освіти.

Існуючі підходи демонструють таке розуміння завдань особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя, як [4]:

- готовність до професійної діяльності, що визначається системою якостей особистості, підготовленістю до виконання важливих соціальних функцій;
- розвиток здібностей особистості, що будується від студента до визначення педагогічних дій викладача;
- створення умов, що забезпечують мотивацію до розвитку особистості, її інтелектуальних та духовних сил.

Суттєвими ознаками особистісно-орієнтованого навчання І. Якиманська вважає постійне звернення до досвіду життєдіяльності студентів; стимулювання активних дій щодо засвоєння знань, аналізу виконання завдань; звернення до інтуїції кожного студента; стимулювання тих, хто висловлює оригінальні ідеї й гіпотези. В основу особистісно-орієнтованого навчання покладено визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, її розкриття не як "колективного суб'єкта", але перш за все як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом набутих в соціокультурному оточенні, у процесі сприйняття і розуміння світу людей і речей [1].

Сутність особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів визначає формування образу людини в єдності природної, культурної і соціальної її сутностей шляхом постійного звернення до неповторного суб'єктивного досвіду життєдіяльності, набутого в соціокультурному оточенні.

Реалізацію особистісно-орієнтованого навчання І. Якиманська пов'язує з розробкою такого змісту навчання, що включає, поряд із науковими знаннями, мету знання, прийоми і методи пізнання. При цьому визнається важливою розробка спеціальних форм взаємодії учасників освітнього процесу [8].

Узагальнюючи вказані підходи, можна визначити основні структурні компоненти особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя [2]:

- ціле мотиваційний, який передбачає емоційне ставлення до особистісно-орієнтованого навчання, мотиви навчання студентів та професійної діяльності викладачів,

що володіють методами діагностики індивідуальних особистісних властивостей, урахування інтересів та потреб студентів;

- змістовий компонент, який установлює рівень сформованості освітніх компетенцій студентів і передбачає в умовах єдиного, визначеного державними стандартами освіти, змісту наукових знань, прийомів і методів пізнання побудову індивідуальних навчальних програм та форм організації навчання;

- діяльнісно-творчий компонент, який виявляє комплекс методів, засобів, особистісно-орієнтованих технологій навчання, котрі творчо самоорганізують особистісний досвід студентів в життєвих ситуаціях і культурних середовищах;

- комунікативний компонент, який окреслює спеціальні форми взаємодії учасників освітнього процесу;

- рефлексивний компонент, який визначає чинники руху особистості від самоактуалізації до самореалізації в умовах індивідуалізації шляхів і темпів навчання студентів з різними можливостями і здібностями;

- результативний компонент, який обумовлює здатність соціально компетентної особистості адаптуватися в середовищі існування та змінювати його.

Серед показників підструктури професіоналізму особистості майбутнього вчителя виділяються професійно-педагогічна спрямованість, педагогічні здібності, професійно-педагогічна компетентність [5].

Питання поєднання вимог державних освітніх стандартів з індивідуальними можливостями студентів в оволодінні складовими професійної компетентності виходять з обґрунтованої Дж. Дьюї можливості освіти всіх членів суспільства та із заперечення її одноманітності, необхідності врахування індивідуальних особливостей особистості в освіті. "Освіта повинна приймати людину такою, якою вона є; наявність у неї певного набору властивостей - відправна точка для педагога" [7].

Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутніх вчителів раціонально поєднує соціально-педагогічні й психологічні моделі освіти, реалізуючи зазначені державними освітніми стандартами вимоги суспільства до підготовки особистості вчителя із наперед заданими властивостями за індивідуальними освітніми траєкторіями. Урахування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів індивідуальних здібностей до опанування освітніх складових держстандартів будується на виборі предметного змісту, рівня його складності для кожного студента. Тільки індивідуальний, а не єдиний для всіх освітній шлях забезпечить можливість кожному досягти необхідного рівня професійної готовності, що зазначений у освітніх стандартах. Індивідуальний стиль професійної підготовки поступово формує індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього вчителя.

Відірваність професійного навчання від професійної діяльності виникає через розмежування навчальної і практичної діяльності, яке І. Бех пояснює появою "наукового знання як загальної передумови побудови способів виконання практичних дій" [1]. Наукові знання у професійній діяльності майбутніх вчителів мають загальний характер, частково проявляються в конкретних професійно-педагогічних діях і тому мають відносно самостійну форму існування. Виступаючи необхідною умовою оволодіння способами професійно-практичної діяльності, наукові професійні знання не можуть передаватися і повноцінно засвоюватися тільки у практичній діяльності.

Шляхи подолання відірваності формальної професійної підготовки студентів у ВНЗ від майбутньої професійної діяльності вчителя в закладах освіти знаходять підтвердження в концепції природи і сутності педагогічного процесу Дж. Дьюї, де головна проблема формулюється як відрив закладів освіти від освітніх умов, ефективність яких доведена у позанавчальному середовищі, що "неминуче підмінює соціальний дух освіти книжним і псевдоінтелектуальним", веде до втрати освітою своєї життєвої необхідності.

Особистісно-орієнтована професійна підготовка передбачає педагогічну підтримку

становлення якостей особистості майбутнього вчителя через прояв педагогічної компетентності й професіоналізму. Інтеграція професійної підготовки майбутнього педагога з його практичною педагогічною діяльністю в освітніх закладах сприятиме розвитку професійної готовності випускників [7].

Особистісно-орієнтований підхід до освіти (І. Бех, Дж. Дьюї, І. Якиманська), визнаючи пріоритет розкриття та розвитку потенціалу особистості, ставлення до неї як до суб'єкта життєдіяльності, дає змогу подолати однозначність і універсальну методичну рецептурність професійної підготовки. Розуміння теоретичних закономірностей методики і досвіду професійної підготовки майбутнього вчителя в поєднанні з усвідомленням конкретної реальної освітньої ситуації обумовлює появу технологічних знань. Це дає можливість теоретично обґрунтувати власні дії, розуміти студентів [4].

Особистісно-орієнтована педагогічна діяльність передбачає адаптацію загальної технологічної схеми до умов конкретної освітньої ситуації шляхом авторської персоналізації вихідного технологічного алгоритму, індивідуалізації стилю власної педагогічної діяльності. Інваріантний алгоритм технологічної схеми визначає концептуально-методологічне проектування педагогічної технології, а індивідуальний стиль діяльності конкретного вчителя у неповторній педагогічній ситуації обумовлює варіативну реалізацію цієї технології. Неповторність педагогічної ситуації визначається педагогічним середовищем, компонентами якого виступають вчитель, вихованець, засоби і умови навчання.

Реалізація особистісно-орієнтованого навчання потребує особливих процедур відстеження характеру і спрямованості розвитку студента; створення сприятливих умов для формування його індивідуальності; зміни уявлень, що склалися в нашій культурі [8].

Висновок. Таким чином, теоретичний аналіз концептуальних підходів до сутності особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів має практичне значення та визначення необхідних умов професійної підготовки компетентного педагога, для подальшої розробки стандартів компетентності у вигляді моделі сучасного вчителя й шляхів інтеграції професійної підготовки і професійної діяльності з метою адаптації умов навчання до змінних педагогічних ситуацій в освітніх закладах.

Результати дослідження сутнісної характеристики особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів дають можливість запровадити в ході моніторингу власних професійних здібностей студентів, динаміки їх розвитку та корекції індивідуальної програми професійної підготовки з метою поступової трансформації особистісних якостей, які є значущими для навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки.

Використана література:

1. *Бех І. Д.* Особистісно-зорієнтоване виховання: [наук.-метод. посіб.]. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
2. *Давыдов В. В.* Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. - М.: Интор, 1996. - 544 с.
3. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. - К.: Педагогічна думка, 2008. - 256 с.
4. *Підласий П. І.* Продуктивний педагог. Настільна книга педагога / П. І. Підласий. - Х. : Вид. група "Основа", 2010. -360 с.
5. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. - Житомир : ЖДУ, 2006. - 322 с.
6. *Сериков В. В.* Личностно-развивающее образование: мифы и реальность / В. В. Сериков // Педагогика. -№10.-2007.-С. 3-12.
7. *Слепкань З.І.* Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: [навч. посіб. для магістрів вищих навч. зал.] / З.І. Слепкань. - К.: Вища школа, 2005. - 240 с.
8. *Якиманская И. С.* Технология личностно-ориентированного образования / И. С. Якиманская. - М.: Сентябрь, 2000. - 176 с.

А н н о т а ц и я

В статье осуществлен анализ психолого-педагогических подходов к целостному выяснению содержания, структуры и взаимодействия личностных качеств студентов по профессиональной деятельности, а также определены направления организации личностно-ориентированной профессиональной подготовки будущих учителей высших учебных заведений. Раскрыты основные структурные компоненты личностно-ориентированной подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: *личностно-ориентированный подход, профессиональная подготовка, самореализация, компетентность, образовательно-квалификационная характеристика педагога, рефлексивность, результативность.*

A n n o t a t i o n

In the article it's carried out an analysis of psychology-pedagogical approaches near the integral finding out of maintenance, structure and co-operation of personality qualities of students, in relation to professional activity, and also certainly directions of organization personality oriented professional preparation of future teachers of higher educational establishments. Basic structural components of personality oriented preparations of future teachers are exposed.

Keywords: *personality-oriented approach, professional preparation, self-realization, competence, educationally qualification description of teacher, reflexivity, effectiveness.*